

บทที่ ๑

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ครอบครัวจัดเป็นสถาบันหลักของสังคมมนุษย์ ทุกสังคมย่อมให้การส่งเสริมสนับสนุนสถาบันครอบครัวในลักษณะใดลักษณะหนึ่งโดยการสร้างสถาบันครอบครัวขึ้นเพื่อให้ทำหน้าที่สำคัญ^๑ เพราะเป็นสถาบันพื้นฐานที่ให้ทั้งความรัก ความผูกพัน ความอบอุ่น มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังเป็นสถาบันแรกที่ทำหน้าที่ทางสังคมในการถ่ายทอดค่านิยม ปลูกฝังความเชื่อ สร้างเสริมทัศนคติ กำหนดบุคลิกภาพ วิธีปฏิบัติตนรวมทั้งการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคม ดังนั้นครอบครัวจึงเปรียบเสมือนจักรกลชิ้นแรกที่ทำหน้าที่หล่อหลอมบุคลิกภาพของบุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการ นำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ขณะเดียวกันครอบครัวยังเป็นแหล่งให้ความช่วยเหลือ ดูแล เยียวยา บำบัด ฟื้นฟูในยามที่ต้องเผชิญปัญหาวิกฤติที่มากระทบต่อชีวิต การดำเนินชีวิตของสมาชิกในครอบครัว ตลอดทั้งครอบครัวยังเป็นหน่วยเศรษฐกิจย่อยที่สุดที่มีความสำคัญยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวม เช่น กระบวนการผลิต การบริโภค และการออมที่ต้องเริ่มจากครอบครัวก่อนทั้งสิ้น รวมทั้งเป็นรากฐานการสร้างชุมชนและสังคมที่เข้มแข็ง หรือแม้กระทั่งว่าระบบการเมืองการปกครองใน “ระบบประชาธิปไตย”^๒ ในปัจจุบัน ก็มีจุดเริ่มต้นมาจากครอบครัวด้วยเช่นเดียวกัน เพราะเป็นระบบการปกครองอีกรูปแบบหนึ่งที่ทำให้สิทธิเสรีภาพ และการแสดงความเคารพสิทธิซึ่งกันและกันแก่ทุกคนในการรับฟังและแสดงความคิดเห็นซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความถูกต้องดีงามต่อความเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศโดยจะสังเกตว่าต่างก็เริ่มต้นมาจากสถาบันครอบครัวก่อนทั้งสิ้น

ดังนั้น สถาบันครอบครัวจึงนับได้ว่ามีอิทธิพลเป็นอย่างมากที่เดียวต่อสถาบันทางสังคม เพราะหากสถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งมั่นคงก็จะสามารถทำหน้าที่ขัดเกลาสมาชิกในครอบครัวได้อย่างสมบูรณ์นำมาซึ่งความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวและสังคมโดยรวม แต่ถ้าหากสมาชิกในครอบครัวไม่ได้รับการขัดเกลาอย่างถูกต้องย่อมก่อให้เกิดปัญหาขึ้นกับสังคมตามมาอย่างแน่นอน ดังจะเห็นได้จากปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบันที่นับวันจะทวีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ หลาย ๆ ปัญหาด้วยกัน จนกระทั่งทุกวันนี้สังคมต้องประสบปัญหาวิกฤตอย่างน่าเป็นห่วงซึ่งน่าจะเป็นตัวชี้วัดได้อย่างหนึ่งถึง

^๑ดร.ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, **ความสัมพันธ์ในครอบครัว**, (กรุงเทพฯ : บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๑๙), หน้า ๓.

^๒บรรยากาศภายในครอบครัวเป็นแบบประชาธิปไตย บิดามารดาที่สามารถสร้างบรรยากาศเช่นนี้ได้จะต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้มีความคิดริเริ่ม มีความมั่นใจสามารถของตนอย่างเต็มที่ วิธีการนี้เป็นแนวทางที่จะให้เด็กมีความรักความอบอุ่นในตนเองให้เด็กสามารถช่วยตนเองให้มากที่สุด ขณะเดียวกันก็ให้ความรักความอบอุ่นได้ตามลักษณะที่นำไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ Mussen (as cited in Maccoby&Jacklin,1974,pp.285-286) ได้กล่าวว่า พ่อแม่และบรรยากาศภายในครอบครัวมีความสำคัญต่อบุคลิกภาพของบุตร บุคคลที่มาจากครอบครัวและสิ่งแวดล้อมที่เป็นประชาธิปไตยจะเป็นบุคคลที่มีความคล่องแคล่ว กระตือรือร้น กล้าแสดงออก, อ่างใน จิตรา วสุวานิช,เอกสารการสอน **ชุดวิชาการพัฒนาพฤติกรรมเด็ก หน่วยที่ ๖**, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ,๒๕๓๗), หน้า ๓๖๒-๓๗๐.

ความล้มเหลวของครอบครัว ดังคำกล่าวที่ว่า “ความล้มเหลวของครอบครัวคือความล้มเหลวของสังคม”^๓

มีข้อที่น่าสังเกตเพิ่มเติมอีกว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัวมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานมีพัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบและระบบโครงสร้างของครอบครัวอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ ในอดีตครอบครัวไทยจะมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย^๔ ซึ่งมีสมาชิกหลายช่วงอายุอย่างน้อย ๓ รุ่น ได้แก่ (๑) รุ่นปู่ย่า ตายาย (๒) รุ่นพ่อแม่ (๓) รุ่นลูก โดยเป็นครอบครัวที่มีความร่วมมือกันในการทำกิจกรรมด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การอบรมเลี้ยงดู การปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ค่านิยม ความเอาใจใส่ในสถานะวิกฤตของสมาชิกในครอบครัว ให้มีความรักความอบอุ่น ปลอดภัย เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทของครอบครัวอย่างน้อย ๓ ประการ คือ (๑) เป็นแหล่งขัดเกลาทางสังคม ด้วยการให้การอบรม การเรียนรู้ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีความเป็นอยู่ การสร้างบุคลิกภาพ ระบบวิถีคิด การให้คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ (๒) เป็นแหล่งถ่ายทอดวิชาชีพและฝึกฝนอาชีพ การบ่มเพาะให้เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่มีคุณภาพ (๓) เป็นแหล่งให้การสังคมสงเคราะห์เบื้องต้นที่มีความเอื้ออาทร ให้ความช่วยเหลือในเครือญาติในสถานะวิกฤตต่าง ๆ ดังเช่น

การตกงาน การเจ็บป่วย การเสียชีวิต การหย่าร้าง เป็นต้น เพราะภาวะดังกล่าวมีผลกระทบต่อสมาชิกและครอบครัวโดยรวม ผลกระทบอาจจะรุนแรงจนทำให้หน่วยครอบครัวแตกสลายได้ ครอบครัวจะต้องปรับตัวและจัดการแก้ไขวิกฤตเพื่อให้สมาชิกแต่ละคนและครอบครัวโดยรวมดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล^๕

จากบทบาทครอบครัวดังกล่าวข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าครอบครัวนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก โดยประเด็นนี้สามารถสังเกตได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนในสังคมไทยตั้งแต่ในอดีตสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นเป็นต้นมา เพราะครอบครัวไทยในอดีตนั้น “เมื่อเด็กอายุ ๗-๘ ขวบ บิดามารดาจะส่งให้ไปศึกษากับพระในวัด โดยให้บวชเพื่อเรียนหนังสือ ทั้งการอ่าน เขียนและวิชาเลข ตลอดจนให้รู้เรื่องชาดกและศีลธรรม”^๖ แต่สถานการณ์สังคมไทยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากซึ่งมีผลกระทบต่อครอบครัวและสมาชิกของครอบครัวจึงเกิดการปรับเปลี่ยนทั้งโครงสร้าง รูปแบบ ขนาดของครอบครัวและวิถีชีวิต รวมทั้งสภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว เช่น ระบบโครงสร้างของประชากร โครงสร้างของครอบครัว รูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป

^๓ พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์, **จิตวิทยาครอบครัว**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑๑.

^๔ รูปแบบครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวงจรชีวิตของครอบครัว โดยเริ่มจากครอบครัวเดี่ยวแล้วกลายเป็นครอบครัวขยายเพราะลูกแต่งงาน และคู่สมรสใหม่นี้ยังอยู่กับพ่อแม่ในระยะแรก เมื่อคู่สมรสแรกครอบครัวออกไป ครอบครัวขยายก็กลับเป็นครอบครัวเดี่ยวตามเดิม ต่อมาเมื่อลูกของคู่สมรสนี้เติบโตขึ้นแล้วแต่งงาน ครอบครัวเดี่ยวก็เปลี่ยนเป็นครอบครัวขยายต่อไปตามวัฏจักร, อ้างใน อุมพร ตรีงคสมบัติ, **จิตบำบัดและการให้การปรึกษาครอบครัว**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๕

^๕ อุมพร ตรีงคสมบัติ, **จิตบำบัดและการให้การปรึกษาครอบครัว**, หน้า ๔.

^๖ บุญยงค์ เกศเทศ, **สถานภาพสตรีไทย**, (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๔๒.

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาการหย่าร้าง^๗ ปัญหายาเสพติด ปัญหาโสเภณี ปัญหาเด็กและคนชราถูกทอดทิ้ง เป็นต้น ปัญหาดังกล่าวมานี้ล้วนมีพื้นฐานจากปัญหาภายในครอบครัวจึงทำให้มีผลกระทบต่อสังคมตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือสามารถตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติมได้อีกจากสถิติความรุนแรงในครอบครัวทั้งในอดีตก่อนมีการบังคับใช้พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ. ศ. ๒๕๕๐ และหลังประกาศบังคับใช้พระราชบัญญัติดังกล่าวข้างต้น

แผนภาพที่ ๑.๑ ความรุนแรงในครอบครัว จากรายงานของหนังสือพิมพ์รายวัน ๕ ฉบับ^๘ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๕๕

ความรุนแรงในครอบครัว	จำนวน(กรณี)			รวม
	ปี ๒๕๔๓	ปี ๒๕๔๔	ปี๒๕๔๕	
สามีทำร้ายร่างกายภรรยา	๑๗	๒๐	๒๓	๖๐
สามีฆ่าภรรยา	๓๐	๖๐	๕๗	๑๔๗
ความรุนแรงในครอบครัว	จำนวน(กรณี)			รวม
	ปี๒๕๔๓	ปี ๒๕๔๔	ปี๒๕๔๕	
สามีมีหญิงอื่น	๘	๗	๘	๒๓
ชายไม่อุปการะเลี้ยงดูบุตร	๓	๔	๑	๘
ภรรยาฆ่าสามี	๑๓	๑๖	๒๔	๕๖
ภรรยาฆ่าตัวตาย	๒	๙	๘	๑๙
แม่ฆ่าลูก	๖	๙	๖	๒๑
พ่อฆ่าลูก	๔	๑๓	๑๐	๒๗
ภรรยาตัดเจ้าโลกสามี	๑	-	๑	๒
อื่น ๆ	-	๖	๒๕	๓๑
รวม	๘๔	๑๔๗	๑๖๓	๓๙๔

ที่มา : ฝ่ายศูนย์ข้อมูลและวิชาการ มูลนิธิเพื่อนหญิง รวบรวมจากหนังสือพิมพ์รายวัน ๕ ฉบับ (ไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน ข่าวสด และกรุงเทพธุรกิจ) ปี พ. ศ ๒๕๔๓-๒๕๔๕.
สถิติความรุนแรงในครอบครัว ปี ๒๕๔๘-๒๕๕๒

^๗ปัญหาการหย่าร้างมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ สวนกับจำนวนการสมรสที่ลดลงลงขณะ, ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ สถิติเกี่ยวกับปัญหาครอบครัว, http://www.thaihealth.or.th/healthcontent/Special_report/16963 , (๒๕/กันยายน/๒๕๕๔).

^๘ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ ดร. อรสา ไชวินทะ, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความรุนแรงในครอบครัว ในพื้นที่ ๔ ภาคของประเทศไทย”, รายงานโครงการวิจัย. (กรุงเทพฯ : บริษัท สามเจริญพาณิชย์ (กรุงเทพ) จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒-๒๔.

(๑) ข้อมูลของศูนย์ฟั้งได้ กระทรวงสาธารณสุข พบมีผู้ถูกระทำความรุนแรงที่เข้ารับการบริหารบำบัดรักษาและช่วยเหลือจากศูนย์ฟั้งได้ ในปี ๒๕๔๘ จำนวน ๑๑,๕๔๒ ราย ปี ๑๕,๘๘๒ ราย และปี ๒๕๕๐ จำนวน ๑๗,๕๑๘ ราย ตามลำดับ

(๒) ข้อมูลจากศูนย์ประชาบดี กระทรวงการพัฒนาสังคมฯ มีผู้แจ้งเรื่องและขอรับคำปรึกษาเกี่ยวกับการกระทำความรุนแรงต่อเด็กและสตรีทางโทรศัพท์ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ จำนวน ๓๐๓ ราย ปี ๒๕๕๐ จำนวน ๓๘๕ ราย และตั้งแต่เดือนมกราคม-พฤษภาคม ๒๕๕๑ จำนวน ๑๔๒ ราย^๙

(๓) ข้อมูลจากศูนย์พิทักษ์สิทธิสตรี มูลนิธิเพื่อนหญิง และจากการจัดเก็บสถิติข่าวความรุนแรงในครอบครัวของหนังสือพิมพ์ ปี ๒๕๕๑ จากการบริการให้คำปรึกษาของศูนย์พิทักษ์สิทธิสตรี มูลนิธิเพื่อนหญิง พบผู้เข้ามาปรึกษาปัญหาความรุนแรงในครอบครัว จำนวน ๕๙๔ ราย ซึ่งประสบปัญหา ๘๑ กรณี (ในผู้ขอรับคำปรึกษา ๑ ราย อาจมีมากกว่า ๑ กรณีปัญหา) โดยให้คำปรึกษาทั้งด้านกฎหมายและสังคมสงเคราะห์ความรุนแรงในครอบครัวมีสภาพปัญหาที่ซับซ้อน ดังนั้นการให้คำปรึกษาจะให้ข้อมูลทั้งด้านกฎหมายและสังคมสงเคราะห์เพื่อฟื้นฟูสภาพจิตใจควบคู่กันไป ส่วนการปรึกษาด้านกฎหมายนั้นใน ๑ ราย อาจฟ้องทั้งคดีอาญา หรือฟ้องแพ่งในหลายคดี ทั้งหย่า อำนาจปกครองบุตร เป็นต้น และในสภาพปัญหา ๘๑๑ กรณี^{๑๐}

ส่วน ปี ๒๕๕๒ พบว่า มีความรุนแรง ๑,๕๐๐ ราย ๗๐ เปอร์เซ็นต์ เป็นความรุนแรงในครอบครัว ขณะที่ ๑๐ เปอร์เซ็นต์ เป็นความรุนแรงทางเพศ ส่วนที่เหลือเป็นการตั้งครรภ์โดยไม่พึงประสงค์ นอกจากนี้ ยังมีสถิติของศูนย์ฟั้งได้ กระทรวงสาธารณสุข (สธ.) พบว่ามีความรุนแรงเกิดขึ้นกว่า ๒๐,๐๐๐ ราย ส่วนใหญ่เป็นความรุนแรงในครอบครัว และมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นทุกปี^{๑๑}

จากสถิติของปัญหาดังกล่าวข้างต้นนี้เองทำให้เข้าใจได้ว่าสถาบันครอบครัวไทยในปัจจุบันนั้นอยู่ในขั้นวิกฤตซึ่งมีผลสืบเนื่องจากปัญหาครอบครัวในอดีตที่ผ่านมาซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าปัญหาดังกล่าวนี้นี้ไม่ได้รับการแก้ไขเยียวยาอย่างจริงจัง ด้วยเหตุนี้ทำให้สถาบันทางสังคมที่สำคัญ ๆ ตลอดถึงองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต่างก็ตระหนักถึงปัญหาและความสำคัญของสถาบันครอบครัว โดยสังเกตได้จากการแนวคิดต่อปัญหานี้ของรัฐบาลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ สมัยรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีเป็นต้นมา ได้มีการเสนอให้คุณหญิงสุพัตรา มาศดิตถ์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเป็นผู้เสนอคณะรัฐมนตรีเห็นชอบและอนุมัติให้วันที่ ๑๔ เมษายนของทุกปีเป็นวันครอบครัว^{๑๒} อีกทั้งเพราะพิจารณาเห็นถึงความสำคัญของสถาบันครอบครัวในเวลาต่อมารัฐบาลไทยจึงได้กำหนดให้วันอาทิตย์เป็นครอบครัวอีกด้วย เพื่อเป็นการ

^๙ เผยแพร่แนวโน้มความรุนแรงในครอบครัวเพิ่มสูงขึ้นต้นศูนย์แก้ฯ ทุกจังหวัด โดยผู้จัดการ, <http://www.thaitwatch.org/autopagev4/show>.

^{๑๐} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ ร้อยตำรวจโทวุฒิชัย เปี้ยแดง, “บทบาทของชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหามารยาทในครอบครัว : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนนำร่องของกรุงเทพมหานคร ๔ ชุมชน”, หน้า ๑๖-๑๘.

^{๑๑} <http://www.thaitwatch.org/autopagev4/show>. (๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๕).

^{๑๒} วันครอบครัวแห่งชาติ ๑๔ เมษายนของทุกปี, http://210.256.188.58trang1view.Phparticle_id=3585.mht, (๒๓ กันยายน ๒๕๕๔).

สนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของสถาบันครอบครัวมากยิ่งขึ้นด้วยการใช้เวลาว่างในวันหยุดสุดสัปดาห์ร่วมกัน ดังพระดำรัสของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ พระวรชายาในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร^{๑๓} ในพิธีเปิดงานวันแห่งครอบครัว ประจำปี ๒๕๕๕ และ “สาร” ของนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี^{๑๔} เนื่องในโอกาส “วันแห่งครอบครัว” ซึ่งต่างก็ตระหนักถึงปัญหาและความสำคัญของครอบครัว อีกทั้งต้องการให้สมาชิกในครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้าและทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันซึ่งจะทำให้เกิดการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวและสร้างความรักความอบอุ่นในครอบครัวให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้สังคมไทยเป็นสังคมที่มีครอบครัวแข็งแรง อันจะช่วยลดปัญหาสังคมไทยในด้านต่าง ๆ ได้อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้เพราะเห็นว่าครอบครัว คือ พื้นฐานสำคัญของสังคม บุคคลจะไม่สามารถพัฒนาไปได้ดี และใช้ชีวิตอย่างมีความสุขได้ถ้าปราศจากครอบครัวที่ดี

ดังกล่าวนี้อาจเห็นได้ว่าไม่เพียงแต่สถาบันพระมหากษัตริย์เท่านั้น แม้แต่สถาบันการเมืองต่างก็ตระหนักถึงปัญหาครอบครัวด้วยเช่นเดียวกัน หรือแม้กระทั่งสถาบันทางศาสนาเมื่อพิจารณาอย่างรอบด้านแล้วพบว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน หรือการใช้ชีวิตร่วมกันของสมาชิกในครอบครัวเป็นอย่างมากตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ดังจะเห็นได้จากหลักธรรมหลายหมวดในคัมภีร์พระพุทธศาสนาซึ่งได้แสดงไว้อย่างชัดเจนถึงการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูง เช่น การสงเคราะห์บุตรและภรรยา^{๑๕} การทำหน้าที่ของสามีภรรยาที่ดี^{๑๖} ตามแนวทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมเรื่องสังคหวัตถุ ๔^{๑๗} หลักธรรมเรื่องฆราวาสธรรม ๔^{๑๘} หลักธรรมเรื่องกุลจักรีวัฏธุตธรรม^{๑๙} หลักการครองชีวิตคู่ที่ดี^{๒๐} หลักธรรมเรื่องพรหมวิหาร ๔^{๒๑} เป็นต้น ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวมานี้ล้วนเป็นหลักธรรมที่ช่วยสมานสามัคคีสร้างความปรองดอง สร้างความมั่นคงทั้งเรื่องเศรษฐกิจและการครองชีวิตคู่ที่ดีงาม สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกภายในครอบครัวให้มีความรักความผูกพันแน่นแฟ้นยิ่ง ๆ ขึ้น นำมาซึ่งความรักความอบอุ่น ความมั่นคงแข็งแรง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันระหว่างสมาชิกภายในครอบครัว ดังเช่นกรณีตัวอย่าง ครอบครัวของนางวิสาขามหาอุบาสิกา^{๒๒} ครอบครัวของอนาถปิณฑิกเศรษฐี^{๒๓}

^{๑๓} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, **งานวันแห่งครอบครัว ประจำปี ๒๕๕๕**, (กรุงเทพฯ : มปป., ๒๕๕๕). หน้าปกใน.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน. หน้าปกใน.

^{๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๘-๒๐๔/๒๐๒-๒๐๖.

^{๑๖} บทบาทและหน้าที่ของสามีภรรยา ก็คือ หลักปฏิบัติเรื่องทิศ ๖ ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๘-๒๐๔/๒๐๒-๒๐๖.

^{๑๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗.

^{๑๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๔๕/๓๑๖.

^{๑๙} อจ. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕๘/๓๓๓.

^{๒๐} อจ. อภฺฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๕๒.

^{๒๑} อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๙๒/๒๕๒.

^{๒๒} ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๓/๗๑-๑๑๕.

^{๒๓} จำเนียร ทรงฤกษ์, **ชีวประวัติพุทธสาวก**, (กรุงเทพฯ : อักษรสมัย, ๒๕๒๓), หน้า ๗.

หรือครอบครัวของนายปณณะ เป็นต้น โดยกรณีตัวอย่างดังกล่าวมานี้เป็นครอบครัวที่มีการเสริมสร้างความมั่นคงเชิงพุทธอย่างเต็มรูปแบบ

ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะนำโครงการครอบครัวอบอุ่นและโครงการสายใยแห่งครอบครัวมาเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษาประกอบการวิจัยเรื่องนี้ เพราะโครงการดังกล่าวนี้ไม่เพียงแต่ขึ้นตรงต่อกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบด้านนี้โดยตรงเท่านั้น แต่ยังได้ทำการรณรงค์ส่งเสริมอย่างเป็นทางการให้เห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนด้วยการกำหนดรูปแบบโครงการและให้รางวัลครอบครัวตัวอย่างทั่วประเทศไทย ทั้ง ๔ ภาคทุกปี และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือ หลักเกณฑ์การคัดเลือกครอบครัวร่วมเย็น^{๒๔} และภารกิจเบญจวิถีการพัฒนาของโครงการสายใยรักแห่งครอบครัว^{๒๕} ล้วนอิงอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น จึงเป็นอีกเหตุผลหนึ่งในการวิจัยเรื่องนี้เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นระหว่างครอบครัวตัวอย่างที่มีความมั่นคงในสมัยพุทธกาลกับครอบครัวตัวอย่างในสังคมไทยมีลักษณะเป็นเช่นไร โดยจะทำการศึกษาให้เห็นถึงแนวคิด พัฒนาการและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนานั้นเป็นอย่างไรบ้าง พร้อมทั้งรูปแบบ ตัวชี้วัด และกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทย ทั้งนี้เพื่อเสนอรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการเพื่อให้สถาบันครอบครัวซึ่งเป็นส่วนหนึ่งสถาบันทางสังคมนั้นมีความเข้มแข็งมั่นคงต่อไปในอนาคตอย่างยั่งยืน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด พัฒนาการ และหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว

ตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษารูปแบบ ตัวชี้วัด และกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของ

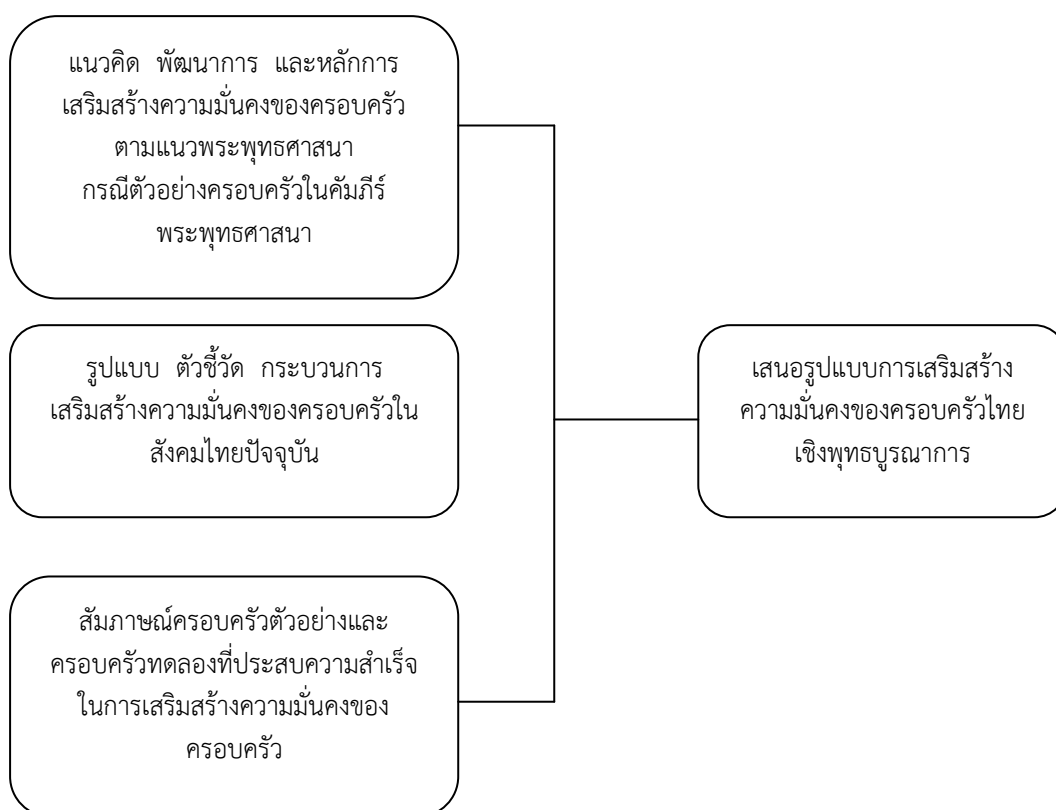
ครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๒.๓ เพื่อเสนอรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ

^{๒๔} ดุรายละเอียดเพิ่มเติมที่ สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, งานวันแห่งครอบครัว ประจำปี ๒๕๕๕, หน้า ๖.

^{๒๕} ดุรายละเอียดเพิ่มเติมที่ สำนักงานโครงการสายใยรักแห่งครอบครัว กองงานพระวรราชาฯ, แนวทางการดำเนินงานโครงการสายใยรักแห่งครอบครัว ปี ๒๕๕๔, (กรุงเทพฯ : มปป., ๒๕๕๔), หน้า ๑๓.

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังกล่าวข้างต้นนั้น สามารถกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการตั้งฐานของการวิจัยได้ดังนี้

๑.๓. ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ ต้องการทราบถึงแนวคิด พัฒนาการและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ ต้องการทราบถึงรูปแบบ ตัวชี้วัด และกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบันเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ ต้องการทราบถึงรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยนี้ มุ่งศึกษาเรื่องการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ โดยอาศัยข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและหนังสือสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนเอกสารทางสังคมวิทยา ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

๑.๔.๑ การวิจัยเอกสาร

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของงานวิจัยเพื่อใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ หลักพุทธธรรม ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ พรหมวิหาร ๔ ทิศ ๖ ฆราวาสธรรม ๔ กุลจริยวัตรธรรม สมชีวิธรรม ๔ สังคมศาสตร์ และนิติศาสตร์

๑.๔.๒ การวิจัยภาคสนาม

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรที่ใช้เป็นกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ทั้ง ๔ ภาคของประเทศไทยโดยจะทำการสัมภาษณ์ในเชิงลึก ๔ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ศิลปิน เกษตรกร ข้าราชการ ได้แก่ วิศวกร พยาบาล ครู และอาชีพค้าขาย ประมาณ ๑๒ ครอบครัว ดังนี้

๑) กลุ่มครอบครัวตัวอย่างที่ได้รับรางวัลของโครงการสายใยรักแห่งครอบครัวของสำนักงานโครงการสายใยรักแห่งครอบครัว กองงานพระวรราชาฯ จำนวน ๓ ครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวบุญฤทธิ์ ก้านแล้ว สมศักดิ์ ฉายาภูมิ สมโชค บุญทอง

๒) กลุ่มครอบครัวตัวอย่างที่ได้รับรางวัลตามโครงการเสริมสร้างครอบครัวร่วมเย็นของของสำนักงานกิจการสตรี และสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จำนวน ๔ ครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวจรรยา ทิศภาค สมคิด ลาวิชัย รอง เค้ามูลคดี ปลื้ม เทิดเกียรติชาติ

๓) กลุ่มครอบครัวทดลอง ซึ่งไม่เคยได้รับรางวัลใด ๆ จำนวน ๕ ครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวกุศล ศิริวัลย์ สนิท สีมอก มานิตชัย คุณะวัฒนกุล ณรงค์ชัย สุโกมล และภัทรพล บุญอาชาไนย

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ รูปแบบของครอบครัว หมายถึง รูปแบบของครอบครัวในสังคมไทยช่วงยุคสมัยรัตนโกสินทร์

๑.๕.๒ หลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา หมายถึง หลักการหรือสาระสำคัญของชีวิตที่ควรยึดถือเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ครอบครัวมีความเจริญมั่นคงทั้งทางโลกและทางธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๑.๕.๓ ความมั่นคงของครอบครัว หมายถึง ความมั่นคงในชีวิตสมรส ความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว ความมีสัมพันธภาพที่ดีและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

๑.๕.๔ ตัวชี้วัดความมั่นคงในครอบครัว หมายถึง สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของครอบครัวที่มีความมั่นคงในชีวิตสมรส ความเป็นปึกแผ่นในครอบครัว ความสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวและความมีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นต้น

๑.๕.๕ ครอบครัวตัวอย่างแนวพุทธศาสนา หมายถึง ครอบครัวตัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๕.๖ ครอบครัวตัวอย่างในสังคมไทย หมายถึง ครอบครัวที่สมาชิกทุกคนนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทและได้รับรางวัลครอบครัวตัวอย่างของโครงการสายใยรักแห่งครอบครัว และ

โครงการครอบครัวร่วมเย็นของสำนักงานกิจการสตรี และสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

๑.๕.๗ ครอบครัวทดลอง หมายถึง ครอบครัวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทและไม่เคยได้รับรางวัลใด ๆ เกี่ยวกับครอบครัวตัวอย่าง

๑.๕.๘ รูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ หมายถึง วิธีการประพฤติปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับธรรมชาติโดยปฏิบัติตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา และแนวคิดร่วมสมัย ได้แก่ สังคมศาสตร์และนิติศาสตร์

๑.๕.๙ เชิงพุทธบูรณาการ หมายถึง การนำหลักธรรมเชิงพุทธศาสนาหลาย ๆ หมวดที่เกี่ยวกับการเสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง เข้มแข็ง โดยให้มีความสัมพันธ์กับแนวความเชื่อเรื่องคติการสร้างบ้านของสังคมไทยและกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๕.๑๐ กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัว หมายถึง กระบวนการเสริมสร้างครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง โดยใช้หลักพุทธธรรมตามหลักบริบทสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ Stephen R. Covey, แพลโดยนพดล เวชสวัสดิ์ ได้กล่าวถึงการกำหนดเข็มทิศของครอบครัวไว้ในหนังสือ ๗ อุปนิสัยสำหรับครอบครัวที่ทรงประสิทธิภาพยิ่ง ว่า ครอบครัวที่ดีแม้แต่ครอบครัวที่ยิ่งใหญ่ มักจะหลุดจากเส้นทาง ๙๐ เปอร์เซ็นต์ของช่วงชีวิต กฎสำคัญจะอยู่ที่การกำหนดจุดหมายปลายทางไว้ให้มั่น รู้ว่าเส้นทางขีดกำหนดไว้อย่างไร หลุดพลัดออกไปก็ยังสามารถย้อนกลับมาในทิศและทางเดิมได้...ครั้งแล้วครั้งเล่า เปรียบไปไม่ต่างจากเส้นทางการบิน ก่อนจะบินขึ้นจากพื้น นักบินจะขีดเส้นทางการเดินทางเสียก่อน กำหนดแนชต์แล้วว่าจะเดินทางมุ่งหน้าไปยังจุดหมายใด ออกเดินทางตามเส้นทางการบินที่ขีดไว้ แต่ในเส้นทางกลางฟ้า ลมกระโชก พายุฝน ฟ้าผ่า แปรปรวน คำสั่งจากหอคอยควบคุมการบิน ความผิดพลาดของมนุษย์และปัจจัยอื่น ๆ กระทำต่อเครื่องบินบีบบังคับให้เบี่ยงเบนเล็กน้อย ‘เกือบตลอดเวลา’ ของการเดินทาง เครื่องบินไม่ได้อยู่บนเส้นทางการบินที่ขีดกำหนดไว้ การเบี่ยงเบนครั้งใหญ่จะเกิดขึ้นเมื่อลมฟ้าอากาศแปรปรวน หรือไม่ก็เป็นเพราะการจราจรทางอากาศหนาแน่นเป็นพิเศษ ถ้าไม่ร้ายแรงถึงขั้นภัยพิบัติ เครื่องบินจะวกกลับเข้าเส้นทางเดินทางสู่จุดหมายได้เสมอ^{๒๖}

๑.๖.๒ พันเอก (พิเศษ) นวม สงวนทรัพย์ ได้กล่าวถึงการพัฒนาสถาบันครอบครัวแนวพุทธศาสนาไว้ในหนังสือ เพศศึกษาแนวพุทธศาสนา ว่า ครอบครัวเป็นสถาบันหลักของสังคม ความเจริญและความเสื่อมของชาติขึ้นอยู่กับสถานภาพของสถาบันครอบครัว เมื่อวิเคราะห์สถานภาพครอบครัวโดยละเอียด จะพบว่า ครอบครัวมี ๓ ประเภทด้วยกัน (๑) ครอบครัวมั่นคง (Stable Family) เป็นครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี ความสัมพันธ์ทางจิตใจของสมาชิกทุกคนในครอบครัวมีระดับสูง (๒) ครอบครัวปานกลาง (Stem Family) เป็นครอบครัวที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจปานกลาง ความสัมพันธ์ทางจิตใจปานกลาง (๓) ครอบครัวที่ไม่มั่นคง (Unstable

^{๒๖} นพดล เวชสวัสดิ์, ๗ อุปนิสัยสำหรับครอบครัวที่ทรงประสิทธิภาพยิ่ง, พิมพ์ครั้งที่๓, (กรุงเทพฯ : อีเอ็มจี, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓-๒๔.

Family) เป็นครอบครัวที่ประสบความสำเร็จทางเศรษฐกิจสังคม สามีภรรยาทะเลาะวิวาท บุตรธิดามีได้รับการดูแลอบรม^{๒๗}

๑.๖.๓ ผศ. ณัฏฐดา พิชิตบัญชาการ ได้กล่าวถึงการปฏิบัติตามหน้าที่ ตามสถานภาพ และบทบาทของสามี ภรรยาหรือลูก ตลอดถึงคุณลักษณะของครอบครัวที่ดีไว้ในหนังสือ ปัญหาสังคม ว่า เดล คาร์เนกี นักวิชาการที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับทั่วไปในสังคมโลก ได้ให้ข้อปฏิบัติ สำหรับชีวิตครอบครัวที่เป็นสุขและราบรื่นไว้ดังนี้ (๑) ควรให้ความยกย่องสรรเสริญด้วยความสุจริตใจ (๒) พยายามเอาใจใส่แม้ในสิ่งเล็ก ๆ น้อย (๓) ควรมีกิริยาจากสุภาพอ่อนโยนต่อคู่สมรส (๔) ไม่ควรตำหนิติเตียนคู่สมรส (๕) ไม่ควรจู้จี้ขี้บ่น (๖) ไม่ควรเป็นเจ้าหัวใจคู่สมรส (๗) ควรมีความรู้เรื่องเพศศึกษาตามสมควร และหน้าที่ของบุตรนั้นก็คือ ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนตามโอกาสของแต่ละบุคคลซึ่งไม่เหมือนกัน ยึดมั่นในศีลธรรมจรรยาเตรียมพร้อมสำหรับอนาคตในวันข้างหน้า ตอบแทนความกรุณาอันหาที่เปรียบไม่ได้ของท่านเมื่อถึงวาระอันควร ส่วนคุณลักษณะของครอบครัวที่ดี คือ (๑) ให้ความไว้วางใจกัน (๒) รู้จักให้อภัย แก่ไขสิ่งที่ย่ำแย่ให้เป็นดี สิ่งที่น่าเกลียดให้เป็นเบา (๓) มีอารมณ์ขัน (๔) มีความเข้าใจซึ่งกันและกันและมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิต (๕) สร้างสิ่งแวดล้อมในบ้านให้มีความแปลกใหม่อยู่เสมอ เช่น การซื้อของที่เป็นสมัยนิยมตามกาลสมัยเข้าบ้าน จัดบ้านใหม่หรือการจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ในบ้าน เป็นต้น^{๒๘}

๑.๖.๔ ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ ได้กล่าวถึงข้อเสนอแนะในการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัว ไว้ในหนังสือ ความสัมพันธ์ในครอบครัว โดยสรุปว่า (๑) การมองเห็นความสำคัญของครอบครัว โดยให้สมาชิกทุกคนคิดว่าบ้านเป็นศูนย์กลางของชีวิต ทุกคนจะต้องเสียสละเวลา น้ำใจ และกำลังอย่างอื่นให้แก่ครอบครัว ครอบครัวจึงจะมีความอบอุ่นและเป็นที่พึ่งของสมาชิกได้อย่างสมบูรณ์ เพราะตนต้องพึ่งพาอาศัยครอบครัวและแสวงหาความอบอุ่นจากครอบครัวเป็นประจำ (๒) การพยายามเข้าใจทัศนคติของผู้อื่น ถ้าเข้าใจปัญหาและความจำเป็นของผู้อื่นเขาอาจมีความเห็นอกเห็นใจคนอื่นมากขึ้น (๓) การพิจารณาปัญหาของครอบครัวร่วมกัน สมาชิกควรร่วมกันปรึกษาหารือปัญหาของครอบครัว การได้ช่วยเหลือกันทำให้สมาชิกรักใคร่กันและสนิทสนมกัน (๔) การพักผ่อนหย่อนใจร่วมกัน การกระทำเช่นนี้ย่อมทำให้สมาชิกสนิทสนมมากยิ่งขึ้น และ (๕) การสร้างความสนิทสนมในครอบครัวด้วยวิธีอื่น เช่น การไต่ถามพูดคุยกันเพราะจะทำให้สมาชิกครอบครัวรู้เรื่องของกันและกันแล้วยังทำให้เกิดความสนิทสนม หรือการช่วยงานบ้าน เพราะถ้าบิดาและบุตรทุกคนรับทำคนละอย่างสองอย่าง สมาชิกครอบครัวจะมีความผูกพันกันเป็นอันมาก^{๒๙}

๑.๖.๕ จตุพร บานชื่นและรุ่งโรจน์ ตั้งสุริยกิจ ได้กล่าวถึงสภาพครอบครัวไทยไว้ในหนังสือ คู่มือชีวิตครอบครัว ว่า ครอบครัวเป็นสังคมแรกที่มนุษย์เรารู้จักและสัมผัส คนเราทุกคนเมื่อเกิดขึ้นมาในโลก เขาจะรู้จักและใกล้ชิดกับพ่อและแม่เป็นบุคคลแรก ซึ่งเราเรียกว่า ครอบครัว

^{๒๗} พันเอก (พิเศษ) นวม สงวนทรัพย์, **เพศศึกษาแนวพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖๐.

^{๒๘} ผศ. ณัฏฐดา พิชิตบัญชาการ, **ปัญหาสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๖๓๓), หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

^{๒๙} ดร. ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, **ความสัมพันธ์ในครอบครัว**, (กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๑๙), หน้า ๑๖๖-๑๗๑.

และครอบครัวนี้แหละที่เป็นสังคมย่อย ๆ ซึ่งรวมกันเข้าหลาย ๆ ครอบครัว เกิดเป็นสังคมที่ใหญ่ขึ้น เช่น หมู่บ้าน จังหวัด และประเทศ ครอบครัวเป็นสังคมที่พ่อแม่และลูกได้ใกล้ชิดสัมพันธ์กัน รักใคร่กัน เรียนรู้จากกันและกัน คนเราสั่งสมประสบการณ์ชีวิต ค่านิยม แนวความคิด วัฒนธรรมได้จากสังคมย่อย ๆ นี้ ดังนั้น สังคมย่อย ๆ หรือครอบครัวจึงมีบทบาทและอิทธิพลมหาศาลเป็นอันดับแรกต่อคนเราทุก ๆ คน คนเราแต่ละคนจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับสังคมย่อย ๆ นี้ว่า เป็นครอบครัวที่ดีหรือไม่ คนเราทุกคนเป็นกระจกเงาส่องสะท้อนให้เห็นสภาพที่แท้จริงของครอบครัว และในทำนองเดียวกัน ครอบครัวจะดีหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับสมาชิกแต่ละคนด้วย หากสมาชิกแต่ละคนเป็นคนดี ครอบครัวก็จะเป็นครอบครัวที่ดีด้วย เช่นเดียวกันครอบครัวก็เป็นกระจกเงาส่องสะท้อนให้เห็นภาพของสมาชิกแต่ละคน คนและครอบครัวแยกกันไม่ออก ไม่มีใครเลยที่ไม่มีครอบครัว และไม่มีครอบครัวใดเลยที่ไม่มีสมาชิกอาศัยอยู่ ครอบครัวจึงไม่ใช่บ้าน แต่ครอบครัวคือคนที่มีความสัมพันธ์แนบแน่นต่อกัน^{๓๐}

๑.๖.๖ จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ ได้กล่าวถึงสถาบันครอบครัวไว้ในหนังสือเรื่อง สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์ ไว้ว่า สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกของสังคมมีบทบาทในการเลี้ยงดูสมาชิกที่เกิดขึ้นมาให้มีชีวิตอยู่รอด ครอบครัวหมายถึงกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่ง ประกอบด้วยบิดา มารดา และบุตร ซึ่งอาจจะสืบจากสายโลหิตหรือจากการรับเป็นบุตรบุญธรรมก็ได้ตามหลักของพระพุทธศาสนา สถาบันครอบครัวจะดำรงเป็นองค์ประกอบหนึ่งแห่งโครงสร้างสังคมอย่างมั่นคงอยู่ได้ก็โดยอาศัยสมาชิกอันเป็นส่วนประกอบของครอบครัวแต่ละคนปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างเหมาะสม ครอบครัวประกอบด้วยสามีภรรยาและเมื่อมีบุตร สามีภรรยาเปลี่ยนสถานภาพเป็นบิดา มารดา การเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ต้องมีสมาชิกครบบริบูรณ์ คือ มีบิดา มารดาและบุตร ครอบครัวที่ไม่มีบุตรและ/หรือขาดบิดาหรือมารดา คนใดคนหนึ่งไม่ถือว่าเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ จุดเริ่มต้นของครอบครัว คือ การแต่งงานระหว่างชายและหญิง การที่ชายและหญิงจะแต่งงานกันเพราะเหตุปัจจัยหลายประการ เช่น (๑) ความรัก และความปรารถนาจะเป็นคู่ครองซึ่งกันและกัน ตลอดทุกชาติ (๒) ความเห็นอกเห็นใจกันในชาติปัจจุบัน ซึ่งข้อนี้เกี่ยวเนื่องด้วยการสงเคราะห์ช่วยเหลือของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง รวมทั้งการทำความดีของฝ่ายหนึ่งจนอีกฝ่ายหนึ่งเห็นอกเห็นใจยอมรับเป็นคู่ครอง (๓) ผู้ใหญ่จัดให้แต่งงาน (Arranged marriage) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งก็ได้ว่า การแต่งงานแบบคลุมถุงชน (๔) การแต่งงานโดยการแลกเปลี่ยนพี่น้องหรือลูกสาว เพื่อเป็นภรรยาของตนหรือเป็นภรรยาของลูกชายหรือพี่น้องชาย และ(๕) การแต่งงานโดยการซื้อหรือจ่ายเงินค่าตัวเจ้าสาวหรือเจ้าบ่าว ให้แก่พ่อแม่ผู้ปกครองของฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชาย^{๓๑}

๑.๖.๗ ผศ.บุญลือ วันทายนต์ ได้กล่าวถึงศาสนาและสถาบันครอบครัวไว้ในหนังสือเรื่อง สังคมวิทยาศาสนา ว่า ศาสนาและสถาบันครอบครัวนั้นมีความสัมพันธ์กันมากและถือเป็นความสัมพันธ์กันเบื้องต้นของสถาบันทางสังคมทั้ง ๒ ประการนี้หากพิจารณากันอย่างถ่องแท้แล้วมนุษย์ตั้งแต่เกิดมาอยู่ภายใต้การดูแลควบคุมของครอบครัว และถือเป็นหน่วยหนึ่งของครอบครัวใน

^{๓๐} จตุพร บานชื่นและรุ่งโรจน์ ตั้งสุริยกิจ, คู่มือชีวิตครอบครัว, (กรุงเทพฯ : ม.ป.ป. , ๒๕๒๘), หน้า ๗-๘.

^{๓๑} จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: เกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๒-๖๓.

ทำนองเดียวกัน ครอบครัวก็อบรมให้รู้จักศาสนาภายในครอบครัวเอง อย่างน้อยก็เป็นศาสนาประจำตัวซึ่งเป็นการถือศาสนาเป็นครั้งแรกของมนุษย์ คือศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ต่อจากนั้นก็สอนให้รู้จักศาสนาอื่น ๆ ที่กว้างขวางออกไป อันเริ่มจากพฤติกรรมที่แสดงออกในการนับถือศาสนานั้น ๆ เช่น ประเพณี ลัทธิ ธรรมเนียม จารีตต่าง ๆ อันก่อให้เกิดความเชื่อทางศาสนาหลักได้ ดังจะเห็นได้จากการอบรมทางศาสนาในครอบครัวสอนให้เด็กรู้จักการแสดงออกเกี่ยวกับลัทธิ ประเพณีต่าง ๆ เพื่อนำเข้าสู่ศาสนา และศาสนาก็ยังช่วยประคับประคองครอบครัวให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ความสัมพันธ์ของสถาบันทางสังคมทั้ง ๒ นี้ ดังนั้น ทั้งศาสนาและครอบครัวต่างก็เป็นสถาบันที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในแง่ของศาสนาเป็นเครื่องผูกครอบครัวให้อยู่ในศีลธรรมอันดี อันแสดงถึงหลักความสัมพันธ์ระหว่างเพศของสามีภรรยา ระหว่างมารดาบิดากับบุตร ซึ่งศาสนาก็มีหลักธรรมเป็นเครื่องประคับประคองหล่อเลี้ยงให้เป็นไป โดยแสดงออกมาในรูปแบบของวัฒนธรรม จารีต ประเพณี^{๓๒}

๑.๖.๘ กุศล สุนทรธาดา ได้กล่าวถึงรูปแบบครอบครัวกับการเกื้อหนุนและสวัสดิการผู้สูงอายุไว้ในครอบครัวไทยในสถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากรว่า สถาบันครอบครัวแม้จะเป็นหน่วยเล็กที่สุดทางสังคม แต่ก็เป็จุดเริ่มต้นในการดำเนินชีวิตในสังคมและมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เนื่องจากการพัฒนาประเทศทางด้านเศรษฐกิจสังคมและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีส่งผลกระทบต่อโครงสร้างและรูปแบบของครอบครัว ดังนั้น ในปัจจุบันจึงมีรูปแบบครอบครัวและการอยู่ร่วมกันหลากหลายมากขึ้น กล่าวคือ ครอบครัวเดี่ยว ซึ่งประกอบด้วยพ่อ แม่ และลูกอยู่ด้วยกันมีมากขึ้น ครอบครัวขยายซึ่งประกอบด้วยพ่อแม่ลูก ปู่ย่า ตายายและญาติพี่น้องยังคงมีอยู่ในสังคม แต่มีจำนวนลดลง ครอบครัวอยู่คนเดียวที่มีคนอาศัยอยู่ตามลำพังมีมากขึ้น ครอบครัวที่มีเฉพาะพ่อหรือแม่อยู่กับลูกตามลำพัง เนื่องมาจากการหย่าร้าง แยกกันอยู่หรือถูกทอดทิ้งก็มีมากขึ้น นอกจากนี้ครอบครัวที่ปู่ย่า ตายาย อาศัยอยู่กันหลานเพียงลำพังก็เพิ่มจำนวนมากขึ้นด้วย โดยเฉพาะในชนบททั้งนี้เพราะคนในวัยแรงงานอพยพเข้ามาหางานทำในเมืองมากขึ้น แต่ด้วยข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจและสังคมทำให้ต้องส่งลูกกลับไปอยู่กับปู่ย่า ตายายในชนบท นอกเหนือจากรูปแบบที่กล่าวแล้ว ครอบครัวรูปแบบอื่น ๆ เช่น ครอบครัวที่คนเพศเดียวกันแต่งงานกัน เป็นต้น ก็เริ่มปรากฏในสังคมด้วยเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแสดงให้เห็นสัมพันธภาพของครอบครัวไทยที่มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไป^{๓๓}

๑.๖.๙ พุทธชาติ แผนสมบุญ ได้กล่าวเรื่องแนวคิดด้านความกตัญญูกตเวทีในพระพุทธศาสนาไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่องกระบวนการปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีแก่เยาวชน ว่า ความกตัญญูกตเวทีหมายถึง การสำนึกในบุญคุณของผู้มีพระคุณหาโอกาสตอบแทนบุญคุณอย่างเต็มที่ โดยการตอบแทนจะเป็นการกระทำหรือคำพูดก็ได้ เช่น การเคารพเชื่อฟัง การช่วยเหลือ การแบ่งเบาภาระงาน และการปฏิบัติตามคำแนะนำอบรมสั่งสอนของผู้มีพระคุณ ความสำคัญของความกตัญญูกตเวทีถือว่าเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ทำให้มนุษย์มีความสัมพันธ์กันในสังคมไทยเป็น

^{๓๒} ผศ.บุญลือ วันทายนต์, สังคมวิทยาศาสนา, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๙), หน้า ๑๙๔.

^{๓๓} การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ เรื่อง “ครอบครัวไทย” ในสถานการณ์เปลี่ยนผ่านทางสังคมและประชากร, <http://www.ipsr.mahidol.ac.th>, (๒ มีนาคม ๒๕๕๕)

อย่างดี เป็นเครื่องทำลายความเห็นแก่ตัว เห็นแก่พวกพ้อง ส่งผลให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนและยังก่อให้เกิดความรอบคอบ ความสำนึกในหน้าที่ และความรับผิดชอบด้วย^{๓๔}

๑.๖.๑๐ ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์ ได้กล่าวถึงหลักการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมตามคติดทางพระพุทธศาสนาไว้ในสารนิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนาว่า ชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาได้แบ่งแยกชีวิตว่ามองค์ประกอบตามเบญจขันธ์หรือขันธ์ ๕ เป็นองค์รวมของชีวิตหรือร่างกายและจิตใจนั่นเอง โดยองค์ประกอบของชีวิตต่างต้องอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์และกฎจสุมุปปาททั้งสิ้น ทุกชีวิตเมื่อกำเนิดแล้วต่างต้องดำเนินสู่ความชราและจบสิ้นในที่สุด และเมื่อทุกชีวิตต้องอยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติดังที่กล่าวมานี้ การจะพัฒนาชีวิตให้ดำรงอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติอย่างไรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีที่จำเป็นอย่างยิ่ง สุขภาวะที่ดีต้องมีความเชื่อมโยงทั้งร่างกายและจิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อมและปัญญา ที่เป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมในปัจจุบัน ที่มีความสอดคล้องกับทางพระพุทธศาสนา โดยพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงแนวคิดที่มีผลต่อการดูแลสุขภาพและช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตในการดำเนินชีวิต นั่นคือ หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักในการพัฒนามนุษย์ และในการที่จะพัฒนาให้ครอบคลุมการพัฒนามนุษย์นั้นต้องพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน คือ กาย จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อมและปัญญา ให้มีความสมดุลและมีความเชื่อมโยงถึงกันเสมอ จึงนับเป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมอย่างแท้จริง^{๓๕}

๑.๖.๑๑ ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง ได้กล่าวถึง แต่...แม่...สามี...ลูกทั้งสองและน้อง ๆ ที่รักยิ่งผู้เป็นแรงบันดาลใจและให้กำลังใจตลอดมาไว้ในหนังสือ เส้นทางครอบครัวเข้มแข็งว่า ทิศทางการพัฒนาประเทศมุ่งไปที่การพัฒนามนุษย์ – เอาคนเป็นศูนย์กลาง แต่เมื่อดูจากการปฏิบัติผลักดันในภาพรวมแล้ว หลายคนได้แต่สะท้อนใจ ถ้ายึดเอาคนเป็นศูนย์กลาง คำถามแรก ก็คือ คนอยู่ที่ไหน จริงไหมว่า ...ไม่ว่าเขาจะทำอะไร มีอาชีพใด สร้างผลผลิตได้มากน้อยแค่ไหน ชื่อเสียงโด่งดังปานใด แต่เขาทุกคนก็ต้องอยู่ในครอบครัว เกิดในครอบครัว อยู่กิน ทุกข์-สุขกับคนในครอบครัว และก็จะตายไปโดยมีคนในครอบครัวดูแลเป็นครั้งสุดท้ายและคอยระลึกถึง ทำบุญกรวดน้ำให้ แต่การพัฒนาที่เอาคนเป็นศูนย์กลางของประเทศไทย กลับไม่ค่อยเห็นใครให้ความสำคัญกับครอบครัวอย่างจริงจัง ขณะที่ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในหน้าหนังสือพิมพ์ที่รุนแรงขึ้นทุกวัน โดยเฉพาะปัญหาในเด็กและเยาวชน ถูกขั้วที่สถาบันครอบครัวเกือบทั้งหมด ...พ่อแม่ไม่รู้จักรักส่งสอนครอบครัวไม่ดูแลเอาใจใส่ ครอบครัวมีแต่ปัญหา^{๓๖}

^{๓๔} พุทธชาติ แผนสมบุญ, “กระบวนการปลูกฝังความกตัญญูทศเวทให้แก่เยาวชน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๕.

^{๓๕} ประภัสสร กิมสุวรรณวงศ์, “การศึกษาวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของผู้สูงอายุตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา” **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

^{๓๖} ศูนย์จัดการความรู้เพื่อครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก, **เส้นทางครอบครัวเข้มแข็ง สถาบันรักลูก**, (กรุงเทพฯ : บริษัท รักลูกแพมิลีกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า คำนำผู้เขียน.

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ทำให้ทราบถึงความสำคัญของครอบครัวและกระบวนการขัดเกลาของสถาบันครอบครัว เป้าหมายชีวิตร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว การพัฒนาสถาบันครอบครัว ความสัมพันธ์ของครอบครัว สภาพและรูปแบบของครอบครัวไทย ลักษณะของสมาชิกในครอบครัว เป็นต้น ซึ่งองค์ความรู้และแนวความคิดที่ปรากฏในเอกสารและงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาทบทวนนี้สามารถนำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์เพิ่มเติมเพื่อให้ได้เนื้อหาที่ครอบคลุมขอบเขต องค์ความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ ทั้งนี้เพื่อให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

๑.๗ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (field Research) โดยศึกษาข้อมูลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หนังสือตำราทั่วไป เอกสารงานวิจัยและสื่อต่าง ๆ เป็นต้น โดยแบ่งการศึกษาเป็น ๓ ส่วน ส่วนที่ ๑ ศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อแรก คือ เพื่อศึกษาแนวคิด พัฒนาการและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพุทธศาสนา ส่วนที่ ๒ ศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ คือ เพื่อศึกษารูปแบบตัวชี้วัด และกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทย และส่วนที่ ๓ เพื่อเสนอรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ แล้วสรุปผลตามระเบียบวิธีวิจัยพร้อมเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป ซึ่งมีขั้นตอนการวิจัยดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ ๑ วิจัยเกี่ยวกับแนวคิด พัฒนาการและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพุทธศาสนา รูปแบบ ตัวชี้วัด และกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทย ซึ่งมีการรวบรวมจากข้อมูลปฐมภูมิ ทฤษฎีภูมิ สื่อและเอกสารที่เกี่ยวข้อง พร้อมศึกษาครอบครัวตัวอย่างในสมัยพุทธกาล

ขั้นตอนที่ ๒ สัมภาษณ์ครอบครัวทดลอง ครอบครัวตัวอย่างตามโครงการเสริมสร้างครอบครัวร่วมเย็นของสำนักงานกิจการสตรี และสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์และโครงการสายใยรักแห่งครอบครัว

ขั้นตอนที่ ๓ นำข้อมูลที่ได้จากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาสรุปวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่ออธิบายและเสนอรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการพร้อมทั้งแสดงทัศนะของผู้วิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่จะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงแนวคิด พัฒนาการและหลักการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวตามแนวพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงรูปแบบ ตัวชี้วัด และกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวในสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงของครอบครัวไทยเชิงพุทธบูรณาการ